משנה · אחרונים · פתח עינים · סדר זרעים

פתח עינים על משנה שביעית

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על משנה שביעית

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-משנה-שביעית/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ו 4
משנה ח 4
פרק ב 4
משנה ו 4
פרק ד 5
משנה י 5
פרק ה 5
משנה א 5
פרק ז 6
משנה ג 6
משנה ד 6
פרק ט 6
משנה א 6
משנה ב 8
פרק י 9
משנה א 9
משנה ט 9

פרק א

משנה א

ובה"א עד העצרת. בפסיקתא זוטרתא פ' פנחס א"ר טוביהו ברבי אליעזר חזרתי על כל עניני המועדות ולא מצאתי חג שבועות שנקרא עצרת ורבותינו בכל מקום קראו לחג השבועות עצרת והוא לשון תרגום דאמר אנקלוס הגר בעצרתכון עכ"ל ועיין מ"ש הרב קול הרמז במשנתנו ונראה דנעלם ממנו לשון הפסיקתא הנז' ע"ש ועמ"ש הרמב"ן פ' אמור:

משנה ו

עשר נטיעות וכו' כתב הרב המבי"ט בקרית ספר פ"ד תמיהא לי טובא אמאי אצטריכא הלכתא לחרישה דלא אסירא אף בשביעית דאורייתא וכו' ע"ש וי"ל דמצינו דנאמר למשה מסיני הלכה על מידי דרבנן כמו עמון ומואב מעשרין בז' והחזן רואה וכו' כמ"ש הרמב"ם ובמ"א כתבתי בזה דיש חולקין אך מדברי הרמב"ם בהקדמתו מוכח בהדיא דקרי להו הלכה למשה מסיני ודלא כהרב דבר שמואל סוף סי' נ"א ע"ש:

ואחר זמן ראיתי להרב פר"ח בנימוקיו על הרמב"ם ריש ה' שמיטה שתמה תמיהת הרב המבי"ט וגם עמ"ש נאמר בחריש ובקציר וכו' ומסיק דאסירא חרישה מדאוריתא ולא לקי והביא מהר"ש פ"ב משנה ב' ומהתוס' ע"ז דף ן' שכתבו דחרישה אסירא מדאוריתא ע"ש ועיין מ"ש הריטב"א בחידושיו למועד קטן על סוף דף ג' מהש"ס ע"ש ודוק:

משנה ח

רבי עקיבא אומר נטיעה כשמה אילן שנגמם וכו' דברי רבי שמעון. עמ"ש הרב תי"ט וכתבתי בזה בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף י"ד סי' רצ"ד. ובהגהותי להרמב"ם ע"ש על דברי הרמב"ם בפירוש המשנה ובחיבורו ועל מ"ש הרב ש"ך וקצת האחרונים בס"ד:

פרק ב

משנה ו

אין נוטעין וכו' ערב שביעית וכו' כתבו הרמב"ם פ"ד וסמ"ג לאוין רס"ו דאפילו בזמן הזה וק"ק על הרב מרן בכ"מ והרדב"ז שעל דברי הרמב"ם הביאו משנתנו ולא לימדונו מאין תמצא דאפילו בזמן הזה. ורואה אני בתוספות חדשים דהרב מהר"ש חסיד את מקורה הערה מהירושלמי מעובדא דאמוראי ע"ש:

פרק ד

משנה י

מותר לקוצצו כמה יהא בזית וכו' עמ"ש הרמב"ם והר"ש ובדין קציצת אילן מאכל ואביזריה עיין בתשובות מהר"י באסן סי' ק"א ובס' מגילת ספר לאוין רכ"ט ובתשובות הרב בית יעקב סי' ק"ם והרב חוות יאיר סי' קצ"ה והרב שבות יעקב ח"א סי' קט"ן ובשו"ת מקור ברוך קטן סי' ח' ואני בעניי הארכתי בענינים אלו בתשובותי בס"ד:

פרק ה

משנה א

אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח. הרב תי"ט כתב דלא נתפרש הטעם למה לא אמרו כמו כן בפרסאות דכיון שחנטו בשביעית שהיה לפירותיהן דין שביעית כשנגמרו במוצאי שביעית וכו' עכ"ד ובתוספות חדשים כתוב משם הרב מהר"ש חסיד ובירושלמי משמע הטעם דרק במקצת מקומות עושות לשתי שנים עכ"ל ולשון הירושלמי הוא א"ל והרי עמך בטבריא והן עושות לשנה אחת אמר להן והרי עמכם בצפורין והן עושות לשתי שנים עכ"ל וקצת יש להעיר דכפי מ"ש הרב החסיד הנז' דטעם חכמים דפליגי א"ר יהודה היינו דרוב המקומות מין זה עושה לשנה אחת א"כ מה להם להזכיר טבריא כאלו אחת היתה ופרסמוה הול"ל דרוב המקומות הפרסאות עושות לשנה וכפ"ז לא יצא לטעון רבי יהודה מצפורי. ותו אם כך היה טעמן של חכמים כמ"ש הרב הנז' מאי האי דתנן א"ל לא אמרו אלא בנות שוח ומה הוכחה זו דכיון דפרסאות איכא אתרי דעושות לשנה לא נשאו את שמותם וישח"ו בנו"ת שו"ח משום דפסיקא מילתא דכלהו אתרי בחדא שיטה שייטי שהן עושות לשלש שנים .

וחמותי ראיתי או"ר להרא"ש בפירושו שכתב וז"ל ותמיה לי במאי פליגי בדבר שיש לעמוד עליו אם לא נאמר דבהא פליגי רבי יהודה סבר חנטתן בשנה זו וגמרן בשנה שניה וחכמים סברי עיקר גדולן בשנה ראשונה אלא שנמשכין לתוך שנה שניה עכ"ל ונעלמו דברי הרא"ש הללו מהרב מהר"ר שמשון חסיד הנז'. ונראה מדברי הרא"ש דאינו יכול להתברר דבר זה. ובהא ניחא דכיון דלא יש טענה ברורה להכי תלו עצמן שלא אמרו אלא בנות שוח. ולכל הדברות מוכח דהרא"ש לא הבין בדברי הירושלמי הנז' כדתרגמא הרב מהר"ש הנז':

פרק ז

משנה ג

ולא בנבילות ולא בטריפות וכו' הרב תי"ט שקיל וטרי אי איסור זה מדאוריתא או מדרבנן והקשה לצד שהוא דאוריתא מפ"ק דבכורות ע"ש והרב פר"ח ריש סי' קי"ז הסכים דהוי דאוריתא ופריק לקו' הרב תי"ט וכן הסכימו מהר"ש יונה בתשו' בסי' טו"ב והרב פני משה בראשון סי' ג' ע"ש. וכן נראה מדברי הרשב"ץ ח"ג סי' רצ"ב דהוי איסור תורה. ומדברי הרשב"א בתשובות סימן ש"א ובמיוחסות סימן קע"ג נראה לכאורה שסבר שהוא מן התורה אמנם בתשו' ח"ג הנדפסות מקרוב סימן רכ"ג פירש דעתו דהוי מדרבנן. ואשר יקשה ממ"ש הרשב"א בחי' ס"פ מרובה דפוס פראג. הא פריק לה רב אחאי גאון מופת הדור הרב המופלא ונזר הקדש כמהריט"א נר"ו בספר קהלת יעקב להרב החסיד מר אביו זלה"ה דף ע"ז סוף עמוד ב' וע"ש נפלאות מתורתו אשר העמיק הרחיב ואגב טרדאי לא יכולתי להשתעשע ולהתבסם באור תורתו:

משנה ד

ציידי חיה ועופות שנזדמנו להם מיני טמאים וכו' עמ"ש מהרש"א בחידושי הלכות חולין פרק כל הבשר במה שפי' רש"י שהיה חנוני ישראל וכו' מאכילו נבילות וכו' ואני בעניי כתבתי על דבריו בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סי' קפ"א ע"ש ושם הבאתי דברי מרן בב"י י"ד סי' קי"ז על דברי ראבי"ה שהביא המרדכי דבמדרש אמרו דהיו מחזיקים עצמם לאינם יהודים וכו' ע"ש והמדרש הוא במדבר רבה פרשה ך' ע"ש. ועמ"ש בסוף ספר בית שלמה למהר"ש חסון ע"ש:

פרק ט

משנה א

וחכמים אומרים כל הספיחים אסורים הרמב"ם בפירושו פירש שאינו מותר לקנות דבר בספיחים מיד עם הארץ וכו' אבל בחיבורו פ"ד דין ב' תפס לו פירוש אחר וכתב ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה וכו' ע"ש וכתב מרן בכסף משנה דהגם דבפירושו פירשה לענין אחר כאן הוא מפרשה לענין זה:

וחזה הוית למרן שם בכסף משנה שכתב בת"כ חכ"א אין ספיחין אסורין מן התורה אלא מד"ס ותניא תו התם את ספיח קצירך מכאן סמכו חכמים שיהיו אסורין בשביעית ובפ"ט דשביעית תנן וחכ"א כל הספיחים אסורין עכ"ל ונראה מדבריו דהא דתניא בת"כ את ספיח קצירך וכו' אתיא כרבנן דרבי עקיבא דסברי דספיחין אסורים מד"ס וק"ק דהך

ברייתא טפי איכא לאוקומה כרבי עקיבא מכרבנן וכי האי לישנא דקתני הכא מכאן סמכו וכו' נקט רבי עקיבא במילתיה לקמן גבי הן נזרע. והכי עדיף לאוקומי סתם ספרא אליבא דרבי עקיבא כדאמרינן פ' הנחנקין (סנהדרין דף פ"ו) וכ"כ הרא"ם פ' בהר דהך בריתא אתיא כרבי עקיבא:

הגם הלום הנה אשו"ר להרב קרבן אהרן שכתב אהך ברייתא וז"ל מכאן סמכו לפי שאין אסור ספיחים מן התורה אלא מדרבנן כדלקמן לז"א דאהאי קרא סמכו חכמים לאסור אותם ולזה לא אמרו מכאן אמרו או מכאן למדו אבל הרמב"ן והרא"ם וכו' ע"ש. ומוכח מדבריו דבמילתא דהוי דאוריתא לא קתני מכאן סמכו ויש להרגיש דלקמן בת"כ אקרא דהן נזרע תניא א"ר עקיבא מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורים בשביעית וחכ"א אין ספיחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים עכ"ל עין רואה ואזן שומעת דר' עקיבא סבר דאסירי מדאוריתא ואפ"ה קאמר מכאן סמכו חכמים ולא קאמר מכאן אמרו או מכאן למדו:

תו קשה על הרב קרבן אהרן מהא דאמרי' פ"ק דכתובות דף יו"ד ע"א רשב"ג [אומר] כתובת אשה מן התורה ומי אמר רשב"ג הכי והתניא כסף ישקול כמוהר הבתולות שיהא זה כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה רשב"ג אומר כתוב' אשה אינו מד"ת אלא מד"ס איפוך. ומוכח מהכא דמ"ד דאוריתא הוא האומר מכאן סמכו וזה נראה הפך הרב קרבן אהרן כמבואר. ואחר זמן ראיתי בתוס' סוטה דף ז"ך ע"א ד"ה איש איש שכתבו וז"ל אפילו רשב"ג דאמר כתובת אשה דאוריתא לאו ממש דאוריתא אלא אית ליה סמך דאוריתא כדאמרינן מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה עכ"ל הרי דהתוס' עשו עיקר מלשון מכאן סמכו ומכח זה פירשו דמ"ש רשב"ג דאוריתא לאו ממש דאוריתא. שוב בא לידי שיטה מקובצת כתובות וראיתי שם בדף יו"ד דאייתי בידיה דברי הרמב"ן בשילהי המסכ' (וכן הוא בחידושי כתובות שנדפסו בק"ק מינ על שם הרשב"א והם להרמב"ן כמ"ש במקום אחר) שכתב וז"ל ומשמע דאפילו לרשב"ג אסמכתא דרבנן היא דהא סמכו קתני ואע"ג דכתובת אשה מן התורה קאמר הלכה למשה מסיני כשאר תורה שבע"פ וכדאמר בחולין מנין לבדיקת סכין לחכם מן התורה ואע"ג דמדברי קבלה גמר לה עכ"ל ויש קצת הפרש בין הרמב"ן להתוספות כמבואר. ומ"מ כלם קבלו וקיימו דלשון מכאן סמכו הוא אסמכתא. ובזה נתישבו דברי הרב קרבן אהרן:

והתוספות פ' מקום שנהגו (פסחים דף נ"א) מייתו פירוש רבינו נסים גאון בדברי רבי שמעון דהתם דאסר כל הספיחי' חוץ מספיחי כרוב דאיירי בספיחים של שביעית שיצאו

למוצאי שביעית וכשאכל רשב"י בן לקוני' ספיחי כרוב במוצאי שביעית הוא דאכל כרשב"י וכתבו עלה דלא משמע הכי ופירש מהרש"א בחידושי הלכות דהיינו מההיא דירושלמי דמייתו התוס' לעיל דההוא גברא מלקט ספיחי כרוב בשביעית הוה וא"ל לר"ש ולאו את הוא דשרית ע"ש ואפשר לומר דרבינו נסים גאון ז"ל הוה גריס בירושלמי כגירסתנו פ"ט דשביעית בירושלמי דגרסינן התם רשב"י הוה עבר בשביעתא וחמא חד מלקט שביעית א"ל ולית אסור ולאו ספיחים אינון א"ל ולאו את הוא מתירן וכו' ע"ש וכן הביאו לשון הירושלמי רבינו הערוך בערך ספח ורבינו שמשון במשנתנו הרי דבמקום ספיחי כרוב שכתבו התוס' בלשון הירוש' קתני בנסחתנו ספיחים סתם ואפשר דמפרש רבינו נסים גאון דהני ספיחים דהוה מלקט ההוא גברא הוו ספיחים שגדלו בששית ונכנסו בשביעית דר"ש מתירן כפי פירוש רבינו נסים גאון במשנתנו דקתני ר"ש אומר כל הספיחים מותרים חוץ מספיחי כרוב כמ"ש התוס' שם והירושלמי הלז הוא על משנתנו הלזו ועל זה א"ל ההוא גברא ולאו את מתירן. אמנם אם לא גדלו בששית מודה ר"ש שכל הספיחים אסורים:

ובהא אשכחנא פתרי לישב מאי דקשיא להו להתוס' התם פ' מקום שנהגו ד"ה אני ראיתי את ר"ש שאכל תימא לר"י דאמרו בירושלמי ר"ש חזא להההוא גברא וכו' והשתא כיון שבעצמו היה אוכל למה הקפיד על הסומך על הוראתו. ואפשר לומר דדוקא ספיחי כרוב של שביעית שיצאו למוצאי שביעית סמיך ר"ש על סברתו אע"ג דפליגי רבנן עליה דאף רבנן לא אסרי אלא בכדי שיעשו' כיוצא בהן וכיון דלרבנן נמי אית להו שריותא ושר"ו חכימיא בכדי שיעשו כיוצא בהן אמטו להכי עביד כשמעתיה. ואולם ההיא דירושלמי לפום נסחתין ונסחת הנך רבוואתא מיירי בספיחי ששית שנכנסו לשביעית דלדעת רבנן אסורים לגמרי בהא לא סמיך רשב"י על דעתיה ושמותי שמית כיון דלרבנן אין להם היתר וק"ל ועי' מאי דאמרו בירושלמי בריש ברכות דפריך אר"ג דאמר לבניה אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות ורשב"ג פליגי רבנן עילויה ועביד כוותיה ומייתי מתנאי ר"מ ור' עקיבא ורשב"י דלא עבדי כשמעתייהו ומייתי הא דספיחים ע"ש ודוק:

משנה ב

שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן וכו' הרב כפתור ופרח פ' מ"ח האיר עינינו דהא דקתני במשנתנו עבה"י אינו עבר הירדן בארץ סיחון ועוג אלא האי עבר הירדן הוא מגוף ארץ ישראל מערבה ודייק לה מדברי הרמב"ם פ"ז. ודבר זה נעלם מכמה רבוותא קמאי ובתראי וכמה ראיות שהביא הרשב"ץ בח"ג מתשובותיו סי' קצ"ח וסי' ר' נדחו ביסוד זה שיש עבר הירדן מגוף ארץ ישראל. ולהרב כפתור ופרח שומעין אשר הוא עד וראה

וחקר גבי"ל לתור"ה תורת ארץ ישראל לגבולותיה. וכבר אני בעניי כתבתי בזה בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' תפ"ט בס"ד ואנכי העירותי בסיום דברי הרב כפתור ופרח בזה ע"ש. וקצת יש להרגיש על הרב תוספת י"ט דלעיל ריש פרק הששי השיג על הר"ש ורבינו עובדיה מהרב כפתור ופרח כי השבח השביח להרב כפתור ופרח שלא הניח פינה וזוית בא"י וכו' והכא לא זכר שר מדבריו להשמיענו חידוש בזה אשר ממנו יתד להבין כמה ענינים בש"ס וספרא וספרי:

פרק י

משנה א

את המלוה בשטר בירושלמי אמרו אתא עובדא קמיה ר' יוחנן בשטר שאין בו אחריות נכסים והורי משמט וכו' וראיתי להרב מהר"ר אליהו בפירושו שכתב הכי גרסינן אתא עובדא קמיה ר' יוחנן בשטר שיש בו אחריות נכסים וכו' ע"ש:

וקצת יש להעיר דלא הזכיר שרבינו שמשון בפירושו גריס כנסחת הספרים אתא עובדא קמיה ר' יוחנן בשטר שאין בו אחריות נכסים ופירש דמן הדין אינו משמט דכשיש בו אחריות דמי דקסבר ר"י אחריות ט"ס. איברא דבתלמודין פ' השולח (גיטין דף ל"ז) מייתי עובדא דר' יוחנן בשטר שיש בו אחריות ע"ש .

משנה ט

וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו. כתב רבינו שמשון הא שאינו מקיים דברו אין רוח חכמים נוחה הימנו ולאו משום דאיכא אסורא דאמרינן פ' הזהב דברים אין בהם משום מחוסרי אמנה וכו' ודבריו קשים להולמם דקי"ל כר' יוחנן דיש בהם מחוסרי אמנה ותו דהתם פריך מבריתא דאין רוח חכמים נוחה הימנו לרב דאמר אין בהם ומשני תנאי היא והוא מסכים אין רוח חכמים נוחה הימנו עם אין בהם מחוסרי אמנה. וכבר הרב מהראנ"ח סי' קי"ח עמד בזה ותריץ יתיב גם אנכי עפר דל חתרתי לישב ודקדקתי על תירוץ מהראנ"ח כמ"ש בספרי הקטן שער יוסף בקונטריס התשו' סי' ט'. ושם כתבתי דהנכון להגיה בדברי הר"ש וכו' ע"ש ועתה שבא לידי פירוש הרא"ש וראיתי שכתב כדברי הר"ש אין לתלות בט"ס דאיך אתרמי זה הטעות בהר"ש והרא"ש. והגם שכתבתי בעניותי שאין להקשות בפירוש הרא"ש אם מצינו לו שסבר להפך במ"א. מ"מ היינו דוקא בענין שיש שתי סברות ורבינו שמשון נקיט אחת והוא הרא"ש בפסקיו או תשובותיו מגלה דעתו כאחת ובפירושו כותב כמ"ש הר"ש. אבל כל שדברי הר"ש

תמוהים הפך הש"ס וההלכה אם נמצא להרא"ש שכתב כהר"ש אנחנו תמהי"ם גם על הרא"ש: